

استانی شدن انتخابات؛ تمرکزگرایی یا تمرکززدایی، با تأکید بر حوزه های انتخابیه استان خراسان جنوبی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۷/۲۸

قاسم اکبری^۲

عمران راستی^۳

جواد میکانیکی^۴

چکیده

موضوع طراحی و گزینش یک نظام انتخاباتی مطلوب و کارآمد همواره از دغدغه ها و مباحث مهم در میان صاحب نظران عرصه جغرافیای انتخابات و مسؤولین امر بوده است و اندیشمندان و صاحب نظران این حوزه، نظریات گوناگونی در این خصوص مطرح داشته اند. در همین راستا در کشور ما نیز، طرح استانی شدن انتخابات مجلس شورای اسلامی قریب به دو دهه در ادوار مختلف مجلس، مطرح و عرصه ای برای تقابل استدلال های موافقان و مخالفان این طرح بوده است. طراحان این طرح، از طریق تغییر حدود و مقیاس حوزه های انتخابیه از سطح فعلی شهرستان ها به سطح استان، در صدد رسیدن به اهدافی از جمله ارتقای سطح کیفی مجلس، ارتقای فرهنگ حزب، افزایش میزان مشارکت مردم و احزاب در انتخابات، کاهش تخلفات انتخاباتی نظیر خرید و فروش رأی و جری مندرینگ، کاهش رقابت های خشونت آمیز فرقه ای و قومی و نهایتاً دستیابی به نظام انتخاباتی عادلانه تر هستند. علی رغم مزایا و محاسن ذکر شده از سوی موافقان، معایب و کاستی های فراوانی نیز از جانب مخالفان مطرح شده که هر یک در جای خود قابل تأمل اند و نشان می دهد که برخلاف داشتن اهداف خوب و عادلانه، این طرح پیامدهای منفی و گاهاً ناعادلانه متعددی نیز به دنبال خواهد داشت. در این

۱. مقاله حاضر، برگرفته از پایان نامه ی دوره ی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند تحت عنوان «تغییر مقیاس

انتخابات پارلمانی به مقیاس استانی؛ محاسن و معایب؛ مطالعه موردی: استان خراسان جنوبی» می باشد.

gh.akbari10@gmail.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند

orasti@birjand.ac.ir

۳. استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند

javadmikaniki@birjand.ac.ir

۴. دانشیار جغرافیای برنامه ریزی روستایی دانشگاه بیرجند

پژوهش به روش توصیفی- تحلیلی به بررسی یکی از ابعاد پیامدهای اجرای این طرح در زمینه تمرکزگرایی و تمرکززدایی در سطح استان ها پرداخته می شود. تجزیه و تحلیل یافته ها حاکی از آن است که طرح استانی شدن انتخابات، علی رغم اهداف و دعوی طراحان و موافقان، سبب تشدید تمرکزگرایی در سطح ملی و استانی، انزوای مناطق حاشیه ای و کم جمعیت و کاهش مشارکت مردم این مناطق در انتخابات، بویژه انتخابات مجلس شورای اسلامی خواهد شد. تحلیل و مقایسه وزن آرای حوزه های انتخابیه استان خراسان جنوبی با یکدیگر، بیانگر غلبه فاحش دو شهرستان بیرجند و قاینات و علی الخصوص شهر بیرجند بر سایر مناطق و حوزه های انتخابیه استان است که در صورت استانی شدن انتخابات، توجه و تمرکز شدید همه ی کاندیداها به این شهر و مغلوب شدن سایر حوزه ها در برابر وزن بالای آن، علاوه بر تشدید تمرکزگرایی، با توجه به پراکنش و بافت قومی استان، تنش آفرین خواهد بود.

واژگان کلیدی: تمرکز گرایی، تمرکززدایی، استانی شدن انتخابات مجلس شورای اسلامی، خراسان جنوبی

مقدمه

امروزه اغلب نظام های سیاسی جهان، مدعی مردم سالاری یا به نوعی دارای سطوح مختلفی از دموکراسی اند. دموکراسی، جغرافیایی ترین شکل حکومت به شمار می رود (کاویانی راد و عزیزی کاوه، ۱۳۹۲: ۱) که مبتنی بر باور به خاستگاه مردمی قدرت است و امروزه مشروعیت و اعتبار این نظام ها و احزاب سیاسی در سطح ملی و فراملی، با پایگاه مردمی و مقبولیت آنها سنجیده می شود. در این راستا، اساسی ترین معیار سنجش دموکراتیک بودن نظام های سیاسی، حق رأی شهروندان در انتخاب یا برکناری حکومت و حکومت کنندگان در همه سطوح به شمار می رود (جونز، جونز و وودز، ۱۳۸۶: ۲۵۲). به دیگر سخن، انتخابات مجرای ارتباطی میان حکومت کنندگان و مردم تحت لوای حکومت است (تیلور و جانستون، ۱۳۸۶: ۱۶).

در نظام های دموکراتیک کشورهای مختلف، مجلس قانون گذاری تأسیس شده است

که افراد منتخب به نمایندگی عامه در آن حضور می یابند تا به تصویب قوانین بپردازند. مجلس شورای اسلامی که طبق قانون اساسی، یکی از قوای سه گانه نظام جمهوری اسلامی ایران معرفی شده، مهمترین نماد و مظهر دموکراسی در جمهوری اسلامی ایران است که نه تنها اقوام و گروهها و احزاب سیاسی ایران، بلکه حتی اقلیت های دینی ساکن کشور نیز در آن دارای نماینده می باشند. انتخاب این نمایندگان در چارچوب قوانین و مقررات انتخاباتی و فرایندی صورت می گیرد که متأثر از نظام سیاسی، قانون اساسی و به تبع نظام انتخاباتی خاص کشور است.

قوانین و نظام انتخابات در همه کشورها دارای نقاط قوت و ضعف گوناگونی بوده که در گذر زمان و تجربه انتخابات مختلف، خود را نمایان می کنند و طبیعتاً انتخابات ایران نیز با سابقه بیش از یک قرن برگزاری انتخابات و تجربه چندگونه مختلف نظام سیاسی، از این قاعده مستثنی نیست (احمدی پور و خوجم لی، قرنچیک، ۱۳۹۲: ۶۱۲). نظام انتخاباتی فعلی مجلس شورای اسلامی ایران که جزء خانواده نظام اکثریتی (اکثریت نسبی) به شمار می رود (غمامی، ۱۳۹۰: ۳۵)، دارای کاستی ها و نواقص نظری و عملی متعددی است. از این رو، در دوره های گوناگون مجلس، نمایندگان کوشیده اند تا اصلاحاتی را در مقررات انتخاباتی انجام دهند که برطرف کننده نیازهای شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کشور باشد. در این راستا، طرح تغییر نظام انتخاباتی مجلس شورای اسلامی به استانی، در جهت دستیابی به نظام انتخاباتی کارآمد و عدالت محور در دوره های مختلف مجلس شورای اسلامی مطرح و با فراز و فرودهایی همراه و عرصه ی تقابل استدلال های موافقان و مخالفان، پیرامون محاسن و معایب اجرای این طرح بوده است.

یکی از پیامدهای منفی اجرای این طرح از نظر منتقدان، تشدید تمرکزگرایی به سمت مراکز استان ها و کم توجهی به مناطق کم جمعیت و حاشیه ای است. از این منظر، توجه و تمرکز کاندیداها به مراکز استان برای کسب پیروزی، ارجحیت یافتن مطالبات مراکز استان بر سایر مناطق به دلیل تعیین کنندگی در نتیجه نهایی انتخابات و تعیین تکلیف مراکز برای سایر شهرستان ها، علاوه بر کاهش مشارکت مردم مناطق

کم جمعیت، به دلیل ایجاد حس سرخوردگی، انفعال و عدم تأثیرگذاری در مناطق کم جمعیت در نتایج انتخابات، سبب تشدید تمرکزگرایی به سود مراکز استان ها در ابعاد گوناگون می شود.

تمرکزگرایی به تجمیع و انحصار قدرت سیاسی گفته می شود که اغلب با مرکزیت گرایی جغرافیایی یا پایتخت و مراکز استان، همراه و همگام است (شیرودی، ۱۳۸۷: ۳). در این شیوه خاص اعمال مدیریت، حکومت تمامی اختیارات از تصمیم گیری تا برنامه ریزی و اجرا را در دستگاه دیوان سالاری واحد متمرکز می کند.

مسأله تمرکزگرایی در کشورهای مختلف بویژه جهان سوم به دو صورت عمده بیان می شود: اول، تمرکز مدیریت و تصمیم گیری برای تخصیص امکانات و منابع یا "تمرکز کارکردی" و دوم، تمرکز در بعد فضایی از حوزه های پیرامونی به مراکز اصلی یا "تمرکز فضایی" (روستایی، ۱۳۷۷: ۸۹). تمرکز فضایی عبارت است از توزیع جغرافیایی درآمدهای دولتی، صنایع، تجارت، جمعیت و اشتغال در یک یا چند مکان معین (شکویی، ۱۳۸۴: ۴۰۳).

تصمیم گیری متمرکز که از بطن تمرکزگرایی سیاسی برمی آید، موجد نظام اطلاعات متمرکز و به تبع آن برنامه ریزی متمرکز می شود و این برنامه ریزی متمرکز نیز، تمرکز اداری، تجاری و تولیدی را به وجود می آورد. تمرکزگرایی در بعد جمعیتی، تمرکزگرایی خدماتی در ابعاد بهداشتی، آموزشی، خدمات عمومی و غیره را در بردارد و این روند باعث تداوم عدم تعادل بین مناطق می گردد (افروغ، ۱۳۷۳: ۱۳۱). کشور ما ایران از جمله کشورهایی است که بر اساس نظام متمرکز اداره می شود. بررسی الگوی توسعه فضایی در ایران بیانگر آن است که ساختار فضایی کشور دارای دو بخش مرکز و پیرامون است. به طوری که این ساختار در درون خود زیرنظام هایی را دارد که در مقیاس پایین تر قابل تقسیم به بخش های مرکز و پیرامون است. این مرکز - پیرامون به طور موزون و هماهنگ توسعه نیافته اند، بلکه یک رابطه استعماری بین مرکز و نواحی پیرامونی برقرار بوده است (اسدزاده، ۱۳۹۲: ۵). تجمع و انحصار فزاینده قدرت در مراکز و بویژه پایتخت، ضمن طولانی ساختن روند بوروکراتیک سیاست گذاری ها، تصمیمات و اقدامات، کارایی

و انعطاف پذیری این گونه سیاست ها و تصمیم گیری ها را بویژه در جوامعی با تنوع قومی، جغرافیایی، فرهنگی و ... با چالش هایی گاهاً جدی مواجه می سازد و علاوه بر آن، سبب تجمع و تمرکز سرمایه ها، امکانات و فرصت ها در مراکز خاص بویژه پایتخت و شکل گیری بخش های متضاد مرکز- پیرامون، برخوردار- نابرخوردار و ... شده و رشد و توسعه نامتوازن بخش های مختلف کشور را به دنبال خواهد داشت.

نقطه مقابل تمرکزگرایی، تمرکززدایی است که عبارت است از انتقال یا واگذاری اختیارات برنامه ریزی، تصمیم گیری و مدیریت از دولت مرکزی یا کارگزاری های وابسته آن به سازمان های میانی، مقامات محلی، واحدهای تابعه دولت - مقامات اجرایی یا سازمان های غیردولتی (سرور، بی تا) و در ساده ترین و خلاصه ترین تعریف، رساندن تجمع قدرت به حد نازل (گولد و کولب، ۱۳۸۴: ۲۶۹). امروزه تمرکززدایی و واگذاری اختیارات به سطوح پایین در سیاست گذاری های کشورهای توسعه یافته نهادینه شده و حتی این امر طبق گزارش سازمان هایی نظیر بانک جهانی، به عنوان یک استراتژی توسعه محسوب می گردد (اطاعت و موسوی، ۱۳۸۹: ۹۲). اساس تقسیم و تفویض اختیارات در این سیاست، بر این اصل است که ناحیه ها و منطقه های بزرگ تنها به اموری بپردازند که جامعه های محلی کوچک توانایی انجام آن را ندارند. با حاکم شدن و عملی گشتن نگرش تمرکززدایی، ضمن تفویض برخی اختیارات به سطوح پایین تر، علاوه بر کاهش فرایندهای پیچیده و اغلب غیرضروری بوروکراتیک، چابکی و کارایی تصمیمات و اقدامات اجرایی افزایش یافته و هم چنین توزیع مناسب قدرت در سطوح مختلف به توزیع متناسب فرصت ها، امکانات، سرمایه ها و ... نهایتاً به توسعه موزون و پایدار می انجامد.

بیان مسأله

با وجود سابقه انتخابات استانی، در انتخابات "مجلس شورای ملی" پس از مشروطه و "مجلس سنا" قبل از انقلاب اسلامی، طرح این موضوع پس از انقلاب، به مجلس پنجم برمی گردد و در دوره های بعدی نیز در دستور کار مجلس قرار گرفته و هر بار با ایراداتی

از سوی شورای نگهبان مواجه شده است (مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش، دفتر مطالعات حقوقی، ۱۳۸۹). پس از قریب به دو دهه فراز و فرود، طرح استانی شدن انتخابات در مجلس نهم نیز مطرح گردید و در نهم آذر ۱۳۹۳ با یک فوریت آن در مجلس شورای اسلامی موافقت شد (طرح استانی شدن حوزه‌های انتخابیه انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۳) و با ارجاع به کمیسیون تخصصی پس از بررسی و اصلاحات نهایی در تاریخ ۱۳۹۴/۱/۲۳ با اصلاحاتی در کمیسیون به تصویب رسید و جهت طرح در صحن علنی تقدیم شد. در تاریخ ۱۳۹۴/۱/۲۹ پیشنهادات اصلاحی تعدادی از نمایندگان پیرامون این طرح در مجلس مطرح شد و پس از اصلاحات در عنوان و محتوا، در جلسه علنی مورخ ۱۳۹۴/۳/۳۱ طرح یک فوریتی استانی - شهرستانی شدن حوزه‌های انتخابیه انتخابات مجلس شورای اسلامی با ۱۵۳ رأی موافق، ۲۷ رأی مخالف و ۹ رأی ممتنع از مجموع ۲۲۱ نماینده حاضر، به تصویب رسید و جهت اظهار نظر به شورای نگهبان فرستاده شد (مصوبه مجلس شورای اسلامی درباره طرح استانی شدن حوزه‌های انتخابیه انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۴).

طبق این مصوبه، محدوده جغرافیایی هر استان به عنوان حوزه انتخابیه اصلی و حوزه‌های انتخابیه موجود تابعه استان به عنوان حوزه‌های انتخابیه فرعی محسوب می‌شوند و رأی دهندگان در هر حوزه انتخابیه می‌توانند به تعداد نمایندگان لازم برای استان از بین نامزدهای انتخاباتی استان، یعنی برای کلیه کرسی‌های استانی، نمایندگان مورد نظر خود را انتخاب کنند. از هر حوزه انتخابیه موجود در حوزه استانی، نامزد یا نامزدهایی که حداقل ۱۵٪ آرای صحیح مأخوذه حوزه انتخابیه ثبت نام شده خود را کسب کنند و بالاترین رأی را در کل استان به دست آورند، نماینده یا نمایندگان استان از آن حوزه انتخابیه محسوب می‌شوند. البته حوزه‌های انتخابیه اقلیت‌های دینی از شمول این قانون مستثنی هستند (همان). این طرح که از طریق تغییر و تعیین حدود جدید حوزه‌های انتخابیه در پی کسب اهدافی نظیر ارتقای سطح کیفی مجلس، افزایش میزان مشارکت عمومی در انتخابات و جلوگیری از وقوع برخی تخلفات هم چون خرید رأی است (مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش، دفتر مطالعات حقوقی، ۱۳۹۲)، یکی از بحث برانگیزترین موضوعات

در دوره‌های اخیر قانون‌گذاری بوده و موافقان و مخالفان آن استدلال‌های گوناگونی در خصوص آن ارائه نموده‌اند. از سویی، موافقان این طرح معتقدند با اجرای این طرح، نمایندگان به وظایف اصلی خود پرداخته و کارایی مجلس افزایش خواهد یافت، رقابت‌های خشونت‌آمیز فرقه‌ای و قومی کاهش یافته، نظام انتخاباتی عادلانه‌تر شده و در جهت انطباق بیشتر با قانون اساسی اصلاح می‌شود، فرهنگ تحزب در کشور تقویت می‌شود، هزینه‌های اجرایی انتخابات کاهش می‌یابد، تخلفاتی نظیر خرید رأی، جری مندرینگ^۱ و ... کاهش یافته و نامزدهای با صلاحیت و شایسته‌تر به مجلس راه خواهند یافت. در مقابل، منتقدان و مخالفان این طرح بر این باورند که اجرای این طرح سبب شرکت و پیروزی کاندیداهای برخوردار از امکانات مالی و دولتی، افزایش هزینه‌های انتخاباتی، بی‌پاسخ ماندن خواسته‌های مردم، افزایش تنش‌ها، در حاشیه قرار گرفتن شهرستان‌های کم‌جمعیت و کاهش مشارکت مردم خواهد شد.

اگر چه این بار نیز، در اظهار نظر جلسه شورای نگهبان مورخ ۱۳۹۴/۴/۱۰ این طرح از نظر آن شورا با ایراداتی مواجه و بعضی مفاد آن مغایر با شرع و قانون اساسی خوانده و نهایتاً رد شد (نظر شورای نگهبان در خصوص طرح استانی - شهرستانی شدن حوزه‌های انتخابیه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۴)، اما ماهیت کلی این طرح و توجه نمایندگان به آن در ادوار مختلف مجلس، پرداختن به ابعاد مختلف این طرح را ایجاب می‌کند که در این مقال، در حد بضاعت، به واکاوی یکی از ابعاد احتمالی اجرای آن در زمینه تأثیر بر تمرکزگرایی یا تمرکززدایی در سطح استان‌ها و به صورت موردی، استان خراسان جنوبی با توجه به ویژگی‌های جمعیتی آن پرداخته می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

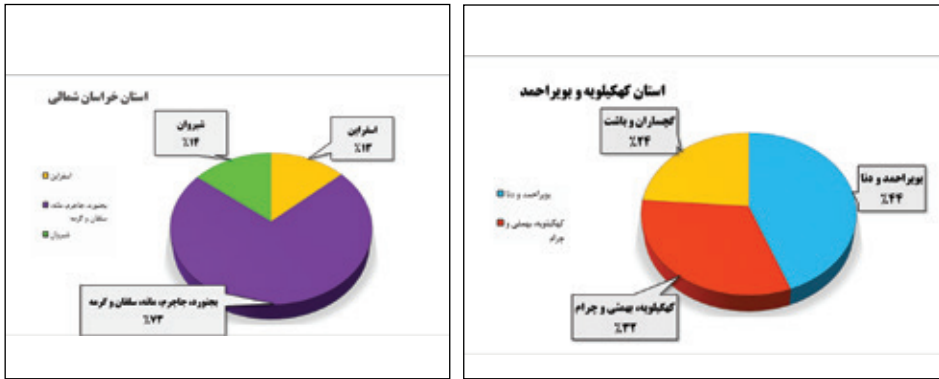
این پژوهش از نظر هدف از نوع کاربردی بوده و ماهیتاً از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی است که به روش پیمایشی، با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای، استناد به آمارهای

1. Jerry Mandring

ترسیم‌چنان‌دارانه حوزه‌های انتخاباتی به نفع شخص یا گروهی خاص و جلوگیری از پیروزی رقیب با این عمل، اصطلاحاً جری مندرینگ نامیده می‌شود.

رسمی، به کارگیری شیوه های پرسش نامه، مصاحبه و استفاده از نظر نخبگان و کارشناسان انجام شده است. سوابق طرح و مبانی نظری آن از طریق منابع کتابخانه‌ای مورد مطالعه قرار گرفته، اثرات و پیامدهای اجرای آن با مراجعه به نظر کارشناسان و نخبگان، تهیه پرسش نامه، توزیع در جامعه آماری انتخاب شده و تجزیه و تحلیل داده های آن و هم چنین نتایج رسمی نهمین و دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در حوزه های انتخابیه تک کرسی و چندکرسی چهار استان پرجمعیت و چهار استان کم جمعیت کشور و بالأخص حوزه های انتخابیه ی استان خراسان جنوبی، با استفاده از نرم افزارهای SPSS و Excell انجام و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته های علوم سیاسی و کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند بوده که با توجه به حجم جامعه (۲۲۵ نفر) تمام شماری انجام گرفت. ابزار مورد استفاده پرسش نامه بوده که با توجه به این که پرسش نامه از قبل طراحی شده ای برای این موضوع یافت نشد، متناسب با چهار فرضیه تحقیق، پرسش نامه محقق ساخته ای با مقیاس پنج طیفی لیکرت، حاوی ۴۸ سؤال و شامل چهار مؤلفه اصلی تأثیر استانی شدن انتخابات بر میزان مشارکت احزاب، کاندیداها و مردم؛ تأثیر بر احتمال پیروزی کاندیداهای خاص؛ مسائل و مشکلات فراروی طرح و تأثیر اجرای این طرح بر تمرکزگرایی، توسط محقق طراحی و استفاده شد.

روایی این پرسش نامه با مراجعه به صاحب نظران و اساتید محترم جغرافیای سیاسی مورد تأیید قرار گرفت و برای پایداری آن از آلفای کرونباخ استفاده شد که نتیجه آن برای هر یک از مؤلفه های مورد سنجش در پرسش نامه بیشتر از مقدار ۰/۷ به دست آمد. از آنجایی که گوپه های مربوط به متغیرهای اصلی تحقیق دارای مقیاس ترتیبی و آزمون های مربوط به این گوپه ها از نوع ناپارامتریک است و هم چنین، با توجه به این که متغیرهای اصلی پژوهش، از میانگین این گوپه ها به دست آمده اند، بنابراین مقیاس آن ها از نوع فاصله ای است. جهت بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها، آزمون کولموگروف اسمیرنوف به عمل آمد و نتیجه آزمون نشان داد که داده های مربوط به

نمودار ۳) نسبت سهم (وزن) حوزه های انتخابیه چند استان کم جمعیت کشور بر اساس نتایج نهمین

دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی، ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

با مطالعه و بررسی پراکنش کرسی های پارلمانی در حوزه های انتخابیه مجلس شورای اسلامی در سطح کشور و هم چنین در سطح استان ها، دو نوع از تجمع و تمرکز یا به عبارتی دو سطح از تمرکزگرایی به چشم می خورد. سطح کلان و کشوری نشان دهنده ثقل و تمرکز آراء و کرسی ها به سمت استان های پرجمعیت به ویژه تهران است (نمودار شماره ۱). به عنوان مثال، استان تهران که دارای ۳۵ کرسی نمایندگی مجلس است به تنهایی از مجموع کرسی های ۹ استان خراسان جنوبی، خراسان شمالی، سمنان، قزوین، یزد، البرز، ایلام، قم و کهگیلویه و بویراحمد بیشتر و بالطبع، در تصمیم گیری ها تأثیرگذارتر است. پس از استان تهران، به ترتیب استان های آذربایجان شرقی و اصفهان با ۱۹ کرسی، خراسان رضوی، خوزستان و فارس با ۱۸ کرسی، گیلان با ۱۳ کرسی، آذربایجان غربی و مازندران با ۱۲ کرسی، بیشترین سهم از کرسی های مجلس شورای اسلامی را در اختیار دارند. پراکنش و تمرکز تعداد کرسی ها به گونه ای است که تنها ۱۰ استان از میان ۳۰ استان کشور بیش از نیمی از کرسی های را در اختیار داشته و از این حیث بر ۲۱ استان دیگر غلبه دارند. اگر چه این وضعیت متناسب با جمعیت هر استان در حال حاضر وجود داشته و ارتباطی به استانی شدن انتخابات ندارد، لیکن نگاهی به وضعیت پراکنش درون هر یک از این استان ها، جالب توجه است.

سطح دیگر و مهم این تمرکز، در سطح خود استان ها به چشم می خورد که تمرکز یاد شده به سمت مراکز استان است (نمودارهای ۲ و ۳) و یک یا دو حوزه انتخابیه که مرکز استان و یا شهرهای پرجمعیت است بر سایر حوزه ها، علی رغم تعداد فراوان شان غلبه دارد و این مورد، بدون استثناء در همه استان های کشور مشاهده می شود.

انتخابات در استان خراسان جنوبی

مردم استان خراسان جنوبی تاکنون سابقه حضور ۳۵ بار شرکت در انتخابات را در کارنامه خود دارند. مردم این استان مانند سایر هموطنان پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۱۲ انتخابات ریاست جمهوری، ۱۰ انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۵ انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ۴ انتخابات شورای های اسلامی شهر و روستا و ۴ همه پرسی رأی هایشان را به صندوق ها ریختند و در تمامی سال های پس از پیروزی انقلاب؛ چه در زمان ۸ سال دفاع مقدس و چه قبل یا بعد از تقسیم استان خراسان بزرگ - به سه استان خراسان جنوبی، رضوی و شمالی در سال ۱۳۸۳- حضور پررنگی در صحنه انتخابات داشته اند.

در عمر دوازده ساله استان، مردم خراسان جنوبی شاهد برگزاری ۱۱ انتخابات بودند و در تمامی این دوره ها مشارکت مردم استان بیش از ۷۲٪ و جزو استان های پیشتاز در این عرصه بوده است (استانداری خراسان جنوبی. معاونت سیاسی، امنیتی و اجتماعی. دفتر امور سیاسی و انتخابات، ۱۳۹۴). اطلاعات تفصیلی انتخابات برگزار شده در استان خراسان جنوبی پس از تشکیل استان در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱) نگاهی به ۱۱ انتخابات استان خراسان جنوبی پس از تشکیل استان

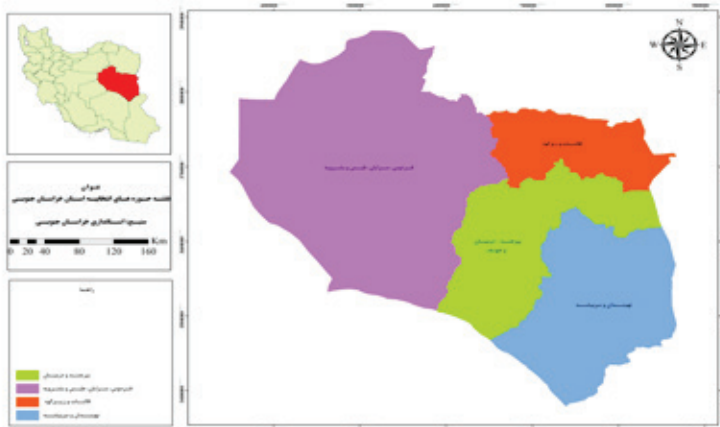
انتخابات برگزار شده در استان خراسان جنوبی پس از تشکیل استان						
ردیف	نام انتخابات	تاریخ رأی گیری	درصد مشارکت در کشور	آرای مأخوذه در استان	درصد مشارکت در استان	منتخب
۱	مرحله اول نهمین دوره ریاست جمهوری	۱۳۸۴/۳/۲۷	۶۲/۶۶	۲۹۰۸۷۹	۷۹	احمدی نژاد، هاشمی رفسنجانی

۲	مرحله دوم نهمین دوره ریاست جمهوری	۱۳۸۴/۴/۳	۵۹/۶	۲۶۶۰۴۰	۷۲	محمود احمدی نژاد (رئیس قوه مجریه)
۳	چهارمین دوره مجلس خبرگان رهبری	۱۳۸۵/۹/۲۴	۵۲/۹۲	۲۹۵۴۳۳	۸۷	سیدابراهیم رئیس الساداتی
۴	سومین دوره شوراهای اسلامی	۱۳۸۵/۹/۲۴	۶۰/۷۵	۲۷۴۸۰۳	۷۹	۲۶۶ منتخب اصلی
۵	هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۶/۱۲/۲۴	۶۰	۳۴۳۳۲۸	۸۵	حسین ابراهیمی، محمدکریم عابدی، موسی قربانی، محمدرضا صابری
۶	دهمین دوره ریاست جمهوری	۱۳۸۸/۳/۲۲	۸۵	۳۸۳۱۵۷	۹۱	محمود احمدی نژاد (رئیس قوه مجریه)
۷	نهمین دوره مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۰/۱۲/۱۲	۶۴	۳۹۷۲۹۷	۸۴/۵	سیدمحمدباقر عبادی، جواد هروی، محمدعلی عبدالله زاده، مراد هاشم زهی
۸	یازدهمین دوره ریاست جمهوری	۱۳۹۲/۳/۲۴	۷۲/۷	۴۳۸۶۸۶	۸۹/۴	حسن روحانی (رئیس قوه مجریه)
۹	چهارمین دوره شوراهای اسلامی	۱۳۹۲/۳/۲۴	۷۲/۷	۴۰۳۱۱۵	۸۲/۱	۲۷۹۴ منتخب اصلی
۱۰	پنجمین دوره مجلس خبرگان رهبری	۱۳۹۴/۱۲/۷	۶۲	۴۳۰۹۳۰	۷۲/۱۱	سیدابراهیم رئیس الساداتی
۱۱	دهمین دوره مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۴/۱۲/۷	۶۲	۴۳۱۲۵۵	۷۲/۱۱	سید محمدباقر عبادی، فرهاد فلاحتی، محمدرضا امیرحسینخانی، نظر افضلی

منبع: (استانداری خراسان جنوبی. معاونت سیاسی، امنیتی و اجتماعی. دفتر امور سیاسی و انتخابات، ۱۳۹۴)

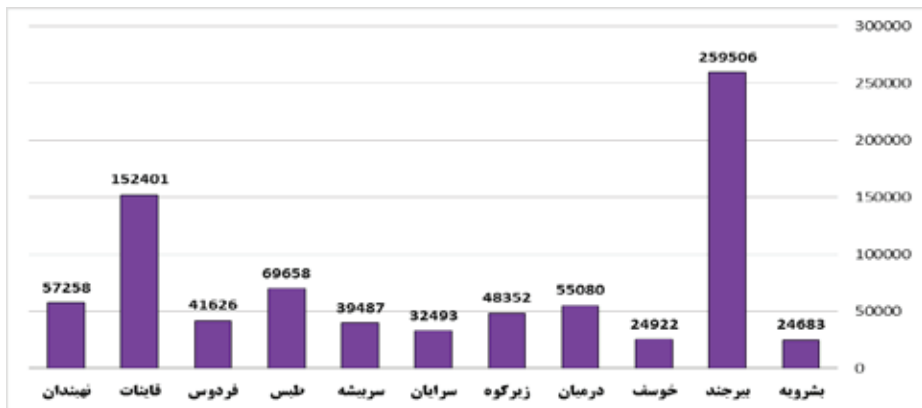
در انتخابات مجلس شورای اسلامی تا قبل از سال ۱۳۷۸، مردم خراسان جنوبی سه نماینده به مجلس می‌فرستادند اما پس از آن یک نماینده به این تعداد افزوده شد (شاطری و رجبی، ۱۳۸۶: ۱۸). در این استان طبق آخرین تغییرات چهار نماینده از چهار حوزه شامل:

- ۱- بیرجند، خوسف و درمیان
- ۲- نهبندان و سریشه
- ۳- قائنات و زیرکوه
- ۴- فردوس، سرایان، بشرویه و طبس، به مجلس می‌روند.

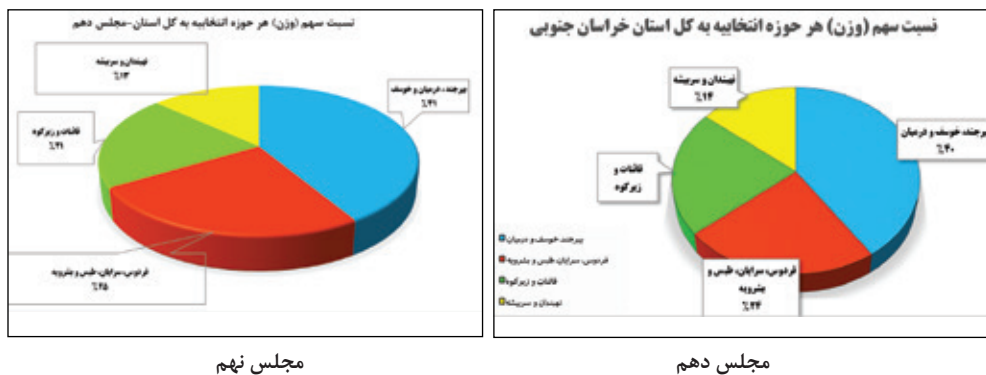
نقشه ۱) حوزه های انتخابیه استان خراسان جنوبی (وزارت کشور، ۱۳۹۴)

جمعیت شهرستان های مختلف استان خراسان جنوبی طبق آخرین سرشماری رسمی کشور و وزن حوزه های انتخابیه در انتخابات نهمین و دهمین دوره مجلس شورای اسلامی، در نمودارهای ۴ و ۵ مقایسه می شود.

نمودار ۴) جمعیت شهرستان های استان خراسان جنوبی طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰

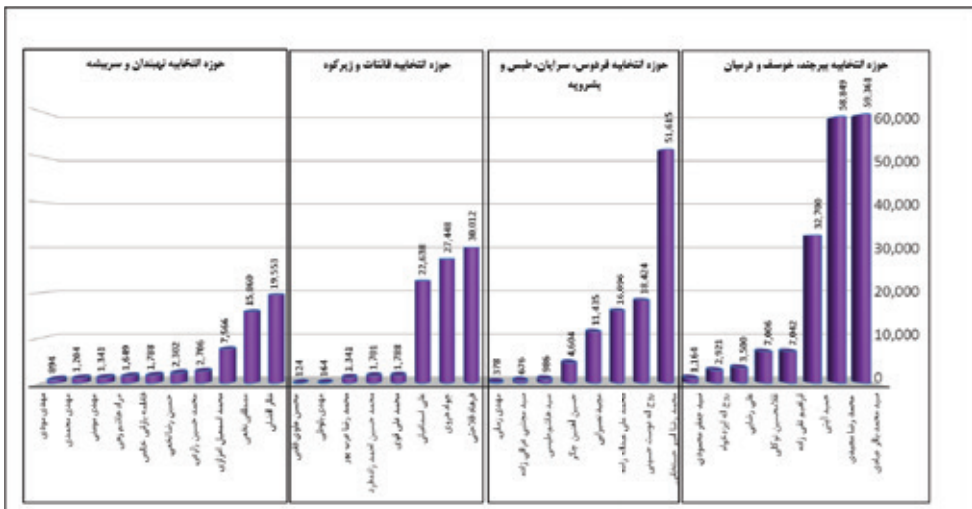
(درگاه ملی آمار ایران، ۱۳۹۴)

نمودار ۵) نسبت سهم (وزن) هریک از حوزه های انتخابیه به کل استان بر اساس نتایج نهیمین و دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی، ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

همان طور که در نمودار ۵ مشخص است تنها دو شهرستان بیرجند و قاینات دارای جمعیت بسیار بالاتری از دیگر شهرستان ها هستند و سایر شهرستان ها در جمعیت بین ۲۴۰۰۰ تا ۶۹۰۰۰ نفر قرار دارند. اما نکته مهم آن است که ۵۰٪ از جمعیت استان در این دو شهرستان گرد آمده است که این موضوع می تواند تأثیر آرای نامزدهای این دو شهرستان را بر انتخابات استانی پررنگ کند و در درازمدت منجر به احساس سرخوردگی مردم شهرهای کوچک از عدم انتخاب نامزدهای آن شهرها در انتخابات استانی و در نهایت کاهش مشارکت سیاسی آنان گردد. منتقدان و مخالفان استانی شدن انتخابات معتقدند که با اجرایی شدن این طرح، عملاً مراکز جمعیتی بالا بویژه مراکز استان ها برای سایر نواحی کوچک، تعیین تکلیف خواهند کرد (مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش. دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۱: ۱۷). نگاهی به آرای کاندیداهای دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در استان نیز نکته جالب توجهی ارائه می دهد (نمودار ۶) مبنی بر این که مقایسه آرای مکتسبه کاندیداها در چهار حوزه انتخابیه استان، نشان می دهد که آرای فرد دوم و گاه سوم حوزه انتخابیه بیرجند که به مجلس راه نیافته اند، از آرای فرد اول و منتخب سایر حوزه ها بیشتر است. غلبه فاحش حوزه انتخاباتی مراکز استان بر سایر حوزه های انتخابیه در تمام استان ها به چشم می خورد (نمودارهای

شماره ۲ و ۳)، به گونه‌ای که آرای حوزه‌ای خاص بر دیگر حوزه‌ها تعیین کننده تر از خود آن حوزه‌ها خواهد بود. در نتیجه، کاندیداها به جای توجه به حوزه انتخابیه خاص خود، بیشتر به مراکز جمعیتی و حوزه‌های تعیین کننده بهاء خواهند داد و بدیهی است که امر توزیع امکانات، بودجه، فرصت‌ها، وعده و وعیدها و پیگیری مطالبات این گونه مراکز جمعیتی، بر مناطق دیگر ارجحیت خواهد یافت.

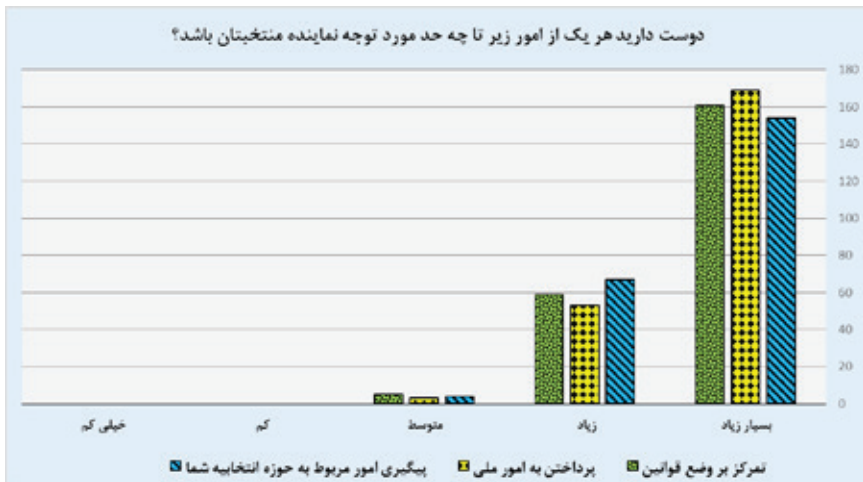
نمودار ۶) آرای کاندیداها در استان خراسان جنوبی در انتخابات مجلس دهم براساس نتایج دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی، ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

استانی شدن انتخابات و تمرکزگرایی

یکی از نکات بسیار مرتبط با مقوله استانی شدن انتخابات، تمرکزگرایی است که از نظر موافقان و مخالفان این طرح، نتایج متفاوتی در این خصوص به بار خواهد آورد. از نظر طراحان و موافقان استانی شدن انتخابات، این مسأله یکی از نقاط ضعف فعلی مجلس شورای اسلامی است که اگر چه بر طبق قانون اساسی نمایندگان مجلس، نماینده تمام ملت بوده و وظیفه اصلی آنها قانون گذاری و نظارت است، اما نمایندگان مجلس در

بسیاری موارد به امور جزئی و محلی مربوط به محدوده حوزه انتخابیه خود که باید از سوی مدیران استانی و محلی دنبال و انجام شود، پرداخته و از مسائل کلان ملی و قانون گذاری فاصله می گیرند. استانی شدن انتخابات می تواند ضمن محول کردن امور جزئی به مدیران و شوراهای محلی، وقت و توجه نمایندگان را به امور مهم ملی و کلان متمرکز کند (مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش. دفتر مطالعات حقوقی، ۱۳۸۵: ۲) و هم چنین در تصمیم گیری ها و سیاست گذاری ها "برنامه محوری"، جایگزین "شخص محوری" گشته و سطح کیفی مجلس ارتقا خواهد یافت. از این منظر، تقویت نقش شوراهای استانی و محلی و واگذاری اختیارات بیشتر به آنها، سبب تمرکززدایی در سطوح مختلف خواهد شد.

در مقابل از دیدگاه مخالفان، اولاً قانون گذاری و پرداختن به مسائل کلان ملی، تنها وظیفه نمایندگان نیست، بلکه آنها وکیل و نماینده حوزه انتخابیه خود محسوب شده و در برابر آنها مسؤولند و رسیدگی به امور آن حوزه را نیز باید مد نظر قرار دهند (مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش. دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۱: ۱۵) و این امر منافاتی با وظیفه ملی آنها ندارد. بسیاری از رأی دهندگان، از نماینده خود انتظار پیگیری امور و رفع مشکلات و مطالبات محلی حوزه خود را دارند و در فرهنگ انتخاباتی فعلی جامعه ایران، انتظارات و وعده وعیدهای محلی در خصوص جذب امکانات و رسیدگی به مشکلات محلی حوزه های انتخابیه، جزئی لاینفک از نگرش انتخاباتی رأی دهندگان و کاندیداها است. در این پژوهش که اکثریت قریب به اتفاق پاسخگویان از میان جامعه آماری ۲۲۵ نفری از دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد علوم سیاسی و جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند بودند، از بین انتظارات خود از نماینده منتخب شان، رسیدگی به امور محلی حوزه انتخابیه خود را در درجه اهمیت بسیار بالا اعلام نمودند (نمودار ۷).

نمودار ۷) میزان اهمیت امور محلی حوزه انتخابیه، امور ملی و وضع قوانین از منظر پاسخگویان

(نگارندگان، ۱۳۹۵)

ثانیاً اگر چه طراحان و مدافعان طرح استانی شدن انتخابات، از واگذاری امور مناطق به شوراهای محلی سخن می گویند، ولی در شرایط فعلی این شوراها فاقد توانایی ها، اختیارات و صلاحیت های لازم در جنبه های حقوقی و عملی برای تصمیم گیری، انجام و پیگیری این امورند. نگاهی به قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور (شوراهای روستا، بخش، شهر، شهرستان، استان و عالی استان ها) نشان می دهد که صلاحیت و اختیاراتی که به این شوراها واگذار شده، بجز موارد محدودی مانند تعیین شهردار، در اغلب موارد به سطوحی مانند ارائه پیشنهاد، نظارت و پیگیری، جلب مشارکت و خودیاری مردم، تبیین و توجیه سیاست های دولت، همکاری با سازمان ها و نهادهای دولتی و ایجاد تسهیلات لازم در جهت ایفای وظایف آنان، حل و فصل مشکلات و اختلافات در مواردی که قابل پیگیری قضائی نیست و ... محدود می شود (قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور ...، ۱۳۹۵) که این سطوح نازل از صلاحیت و اختیارات، برای ایفای نقش اداره مؤثر امور محلی کافی نیست.

نتایج آزمون فرضیه

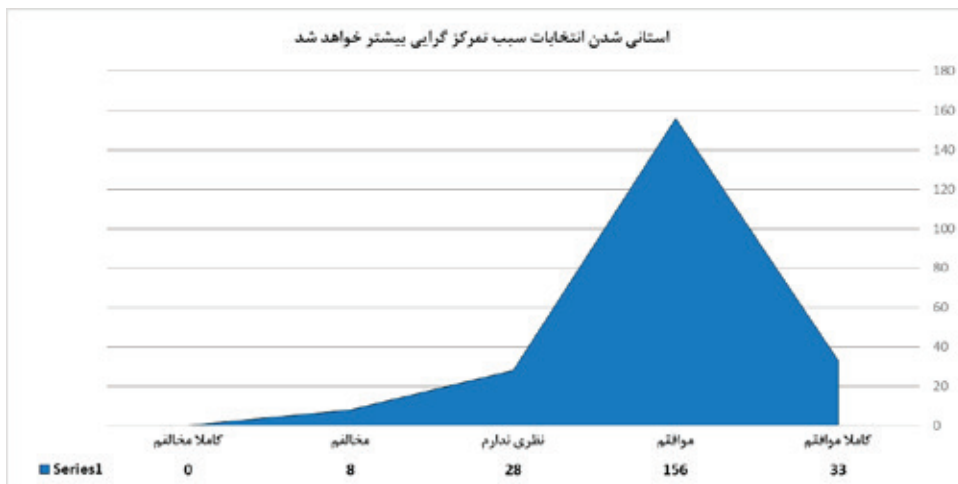
در خصوص آزمون فرضیات، نتایج آزمون کای اسکور در مورد بررسی گویه‌های هر یک از متغیرهای مورد نظر در این آزمون، فرض‌های H_0 و H_1 به صورت زیر است:
 H_0 : توزیع افراد در سه گروه مخالف، بدون نظر و موافق در ارتباط با نظرشان در مورد گویه‌ها یکسان است.

H_1 : توزیع افراد در سه گروه مخالف، بدون نظر و موافق در ارتباط با نظرشان در مورد گویه‌ها یکسان نیست و در یک گروه، تعداد افراد بیشتری مشاهده می‌شود (فرضیه مورد ادعای پژوهش).

جدول ۲ نتایج آزمون کای اسکور گویه‌های مربوط به فرضیه تمرکزگرایی به سبب اجرای طرح استانی شدن انتخابات را نشان می‌دهد، با توجه به ستون مقدار sig، آنجایی که مقدار sig در همه گویه‌ها برابر صفر شده است و این مقدار کمتر از $0/05$ است، پس فرض H_0 رد می‌شود، یعنی توزیع افراد در سه گروه مخالف، بدون نظر و موافق یکسان نیست و در یک گروه، تعداد افراد بیشتری مشاهده می‌شود که ستون آخر این جدول نشان می‌دهد که اکثریت افراد در چه گروهی (مخالف، بدون نظر و موافق) قرار دارند.

جدول ۲) نتیجه آزمون کای اسکور مربوط به تمرکزگرایی به سبب اجرای طرح استانی شدن انتخابات

بیشترین فراوانی مشاهده در گروه	sig	فراوانی مشاهده شده			موارد
		موافق	بدون نظر	مخالف	
موافق	0/000	۱۹۲	۲۰	۸	توجه و تمرکز نامزدها به مراکز جمعیتی استان و بی توجهی به مناطق حاشیه‌ای به سبب استانی شدن انتخابات
موافق	0/000	۱۹۳	۱۸	۷	معمولاً نمایندگان مراکز استان از نفوذ و قدرت بیشتری نسبت به نمایندگان سایر شهرستان‌ها برخوردارند
موافق	0/000	۱۹۱	۲۳	۷	تأثیر دادن آرای سایر شهرستان‌های یک استان در انتخاب نماینده یک شهرستان و غلبه‌ی وزن آرای استان بر شهرستان و تضییع حق مردم آن شهرستان
موافق	0/000	۱۷۵	۲۶	۱۸	افزایش شکاف فعلی بین مراکز استان و مناطق حاشیه با اجرای طرح استانی شدن انتخابات
موافق	0/000	۱۸۹	۲۸	۸	استانی شدن انتخابات سبب تمرکزگرایی بیشتر خواهد شد

نمودار ۸) نتیجه نهایی آزمون فرضیه مربوط به تمرکزگرایی به سبب اجرای طرح استانی شدن انتخابات، ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

نتیجه

با بررسی جوانب مختلف اجرای طرح استانی شدن انتخابات، نقاط ضعف متعدد آن آشکار می شود که یکی از آنها، تأثیر نامطلوب در خصوص تمرکزگرایی در سطح استان ها به نفع مرکز استان و مراکز جمعیتی عمده است. از آنجا که استان های پرجمعیت که تراکم فضایی و امکانات فعلی در آنها تمرکز آشکاری نسبت به مناطق پیرامونی دارد، تعداد بیشتری از نمایندگان را در مجلس به خود اختصاص می دهند، بالطبع تأثیرگذاری و تعیین کنندگی آنها نیز در کلیه امور قانون گذاری، تصمیم گیری و اجرایی بیشتر از سایر مناطق است. در سطح پایین تر، یعنی در خود استان ها نیز غلبه وزن آرای مراکز استان و شهرهای پرجمعیت بر سایر مناطق در انتخاب نماینده، عملاً می تواند برای آنها تعیین تکلیف کند و آنها را به حاشیه براند و هم چنین توجه کاندیداهای دیگر حوزه های انتخابیه استان برای کسب آرای کافی و پیروزی در انتخابات، بیش از حوزه خود به مراکز جمعیتی و مرکز استان معطوف شود که این امر نیز به نوبه

خود تبعاتی از جمله ارجحیت مطالبات مراکز جمعیتی بر سایر مناطق، انزوای مناطق حاشیه‌ای، تشدید تمرکزگرایی و افزایش شکاف میان مرکز- پیرامون در سطح ملی و استانی را به دنبال خواهد داشت. استانی شدن انتخابات توجه و تمرکز کاندیداها و نمایندگان انتخاب شده را بیشتر به مراکز پرجمعیت و تأثیرگذار، یعنی مراکز استان‌ها معطوف می‌سازد، زیرا با توجه به محدودیت زمان تبلیغات، سطح وسیع‌تر استان در مقایسه با یک حوزه انتخابیه و هم‌چنین وزن بالا و تعیین‌کننده مراکز جمعیتی نسبت به سایر بخش‌های پیرامونی در پیروزی کاندیداها، ایجاب می‌کند که نامزدها هر چند دارای گرایش عادلانه باشند، اما طبق برنامه‌ریزی عادلانه برای پیروزی، الزاماً توجه بیشتری به مراکز استان داشته و این امر، توزیع عادلانه امکانات، بودجه، فرصت‌ها و پیگیری مطالبات در سایر مناطق استان را با تهدید روبه‌رو می‌کند. ضمن این‌که احساس نابرخورداری در مناطق و تحریک عطش آنها برای تبدیل شدن به واحدهایی نظیر بخش و شهرستان و ... برای بهره‌مندی از امکانات مشابه، تنش‌های اجتماعی و معضلات متعددی به همراه خواهد داشت.

با اجرای این طرح، نامزدهایی که به شهرهای پرجمعیت‌تر منسوب هستند، به دلیل حس ناسیونالیستی که در ساکنان هر شهری وجود دارد، بخت بیشتری برای انتخاب خواهند داشت. با افزایش سهم شهرهای پرجمعیت در تعداد نمایندگان مجلس، نامزدهای کمتری از شهرهای کم‌جمعیت به مجلس راه خواهند یافت و این موجب تمرکزگرایی در تصویب آراء به سمت شهرهای پرجمعیت و مراکز استان‌ها، سرخوردگی و انزوای مناطق کم‌جمعیت و کاهش مشارکت این مناطق، عدم توجه کافی به مناطق پیرامونی، شهرستان‌ها و مناطق دورافتاده به خصوص در کلان‌شهرها شده و سبب می‌شود که کسی پیگیر مطالبات و پروژه‌های این مناطق نباشد و این امر به روشنی منجر به تمرکزگرایی بیشتر سیاسی در کشور می‌شود. با توجه به آمارهای رسمی مشارکت در انتخابات که همیشه مبین درصد مشارکت بالای مردم مناطق روستایی و محروم نسبت به کلان‌شهرها در صحنه‌ی انتخابات است، سرخوردگی، ناامیدی و انزوای این مناطق در رقابتی نابرابر با مراکز جمعیتی عمده و کاهش انگیزه و مشارکت آنان در

صحنه‌ی انتخابات با روح قانون اساسی، آرمان‌های نظام و برنامه‌های توسعه مبنی بر تمرکززدایی، سازگاری ندارد و می‌تواند در آینده عواقب خاصی برای کشور داشته باشد. مقایسه وزن آرای حوزه‌های انتخابیه خراسان جنوبی با یکدیگر، بیانگر غلبه فاحش دو شهرستان بیرجند و قاینات و علی‌الخصوص شهر بیرجند بر سایر مناطق و حوزه‌های انتخابیه استان است، به طوری که آرای کاندیدای دوم و حتی سوم حوزه انتخابیه بیرجند، از آرای کاندیداهای اول سایر حوزه‌ها بیشتر است و مسلماً در صورت طرح استانی شدن انتخابات، توجه و تمرکز بر شهر بیرجند حتی از خود هر حوزه انتخابیه بیشتر و تعیین کننده تر خواهد بود و سایر شهرستان‌ها خود را مغلوب آرای مرکز استان خواهند یافت. این امر با توجه به بافت قومی استان، تنش‌زا به نظر می‌رسد.

نتایج آزمون فرضیات پژوهش نگارندگان در خصوص تأثیر اجرای این طرح بر تمرکزگرایی نیز، مؤید تشدید تمرکزگرایی در صورت اجرای این طرح بوده و این فرضیه را اثبات می‌نماید. با توجه به دلایل متعددی که ذکر شد، تأثیر اجرایی شدن این طرح بر تمرکزگرایی سیاسی در کشور، بسیار جدی خواهد بود.

منابع

- احمدی پور، زهرا؛ خوجم لی، عبدالوهاب؛ قرنچیک، امان دردی (۱۳۹۲). "زمینه‌های تدوین و اصلاح قانون انتخابات مجلس در ایران". در: مجموعه مقالات همایش ملی جغرافیای انتخابات. تهران: دانشگاه خوارزمی: ۶۱۵-۶۲۴.
- استانداری خراسان جنوبی. معاونت سیاسی، امنیتی و اجتماعی. دفتر امور سیاسی و انتخابات (۱۳۹۴). "انتخابات پنجمین دوره مجلس خبرگان رهبری و دهمین دوره مجلس شورای اسلامی در استان خراسان جنوبی". دفتر امور سیاسی و انتخابات معاونت سیاسی، امنیتی و اجتماعی: ۱-۲۸.
- اسدزاده، هانیه (۱۳۹۲). "چگونگی شکل‌گیری تمرکزگرایی در ایران- تهران قبل از انقلاب". در: اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار. تهران: انجمن محیط زیست کومش؛ دانشگاه صنعت هوایی: ۱-۲۱.

- اطاعت، جواد؛ موسوی، سیده زهرا (۱۳۸۹). "تمرکز زدایی و توسعه پایدار در ایران". پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، سال چهل و دوم، ش ۷۱ (بهار): ۸۹-۱۰۶.
- افروغ، عماد (۱۳۷۳). "شهری شدن و توسعه و نظریه شهری پیشنهادی مرکز-پیرامون". در: مجموعه مقاله‌های سمینار جامعه شناسی. تهران: دانشگاه تهران: ۱۲۸-۱۴۳.
- تیلور، پی. جی؛ جانستون، آر. جی. (۱۳۸۶). *جغرافیای انتخابات*. ترجمه زهرا پیشگاهی فرد و رسول اکبری. تهران: قومس.
- جونز، مارتین؛ جونز، رایس؛ وودز، مایکل (۱۳۸۶). *مقدمه‌ای بر جغرافیای سیاسی*. ترجمه زهرا پیشگاهی فرد و رسول اکبری. تهران: دانشگاه تهران.
- روستایی، شهریور (۱۳۷۷). "سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و نقش آن در تعامل ناحیه ای". پایان نامه دکتری جغرافیای شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- سرور، رحیم (بی تا). *حقوق شهری و قوانین شهرسازی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات [جزوه درسی کارشناسی].
- شاطری، مفید؛ رجبی، نجیب الله (۱۳۸۶). "بررسی روند انتخابات در استان خراسان جنوبی از آغاز انقلاب اسلامی تاکنون". بیرجند: استانداری خراسان جنوبی، دفتر امور اجتماعی، انتخابات و شوراها: ۱-۲۷.
- شکویی، حسین (۱۳۸۴). *دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*. تهران: سمت.
- شیروودی، مرتضی (۱۳۸۷). "تمرکز و توسعه سیاسی در تاریخ معاصر ایران (مقایسه دو مقطع مشروطه و انقلاب اسلامی)". *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی*، سال چهارم، ش ۱۳ (تابستان): ۴۹-۸۳.
- طرح استانی شدن حوزه های انتخابیه انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۳). [پیوسته] قابل دسترس در:

[http://rc.majlis.ir/fa/legal_draft/state_popup/914281?fk_legal_draft_oid=914280&a=download&sub=p.\[۱۳۹۳/۱۲/۱۵\]](http://rc.majlis.ir/fa/legal_draft/state_popup/914281?fk_legal_draft_oid=914280&a=download&sub=p.[۱۳۹۳/۱۲/۱۵])

- غمامی، سید مهدی (۱۳۹۰). "الگوی انتخابات استانی مجلس شورای اسلامی و نظام کمیسیون ملی انتخابات". ماهنامه دادرسی، سال پانزدهم، ش ۸۸ (مهر و آبان): ۳۵-۴۰.
- قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ با اعمال آخرین اصلاحات (۱۳۹۵). [پیوسته] قابل دسترس در: <http://www.shora-gc.ir/Portal/Home/ShowPage.aspx?Object=News&ID=0f7b1716-add6-4f60-92b2-df1e656003df&LayoutID=26486264-caf3-4edb-b140-ba753a5c0890&CategoryID=ff0668dd-649c-4d53-a9ba-23ec1caed3be>. [۱۳۹۵/۱/۱۶]
- کاویانی راد، مراد؛ عزیزی کاوه، علی (۱۳۹۲). "تبیین نسبت جغرافیا با انتخابات (جغرافیای انتخابات)". در: مجموعه مقالات همایش ملی جغرافیای انتخابات. تهران: دانشگاه خوارزمی: ۱-۱۲.
- گولد، جولیوس؛ کولب، ل. ویلیام (۱۳۸۴). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه محمد جواد زاهدی. تهران: نشر مازیار.
- مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش. دفتر مطالعات سیاسی (۱۳۸۱). "گزارش کارشناسی درباره طرح استانی شدن حوزه های انتخابیه". شماره مسلسل ۶۴۵۸: ۱-۲۱.
- مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش. دفتر مطالعات حقوقی (۱۳۸۵). "مقدمه ای بر نقش نمایندگان مجلس شورای اسلامی در امور استانی". شماره مسلسل ۸۲۷۴: ۱-۱۴.
- ----- (۱۳۸۹). "نگاهی به نظرات موافقان و مخالفان استانی شدن حوزه های انتخابیه در انتخابات مجلس شورای اسلامی". شماره مسلسل ۱۰۶۳۲: ۱-۲۷.
- ----- (۱۳۹۲). "مقدمه ای بر استانی شدن حوزه های انتخابیه در انتخابات مجلس شورای اسلامی". شماره مسلسل ۱۳۳۸۰: ۱-۳۳.

- مرکز آمار ایران (۱۳۹۴). "استان خراسان جنوبی". [پیوسته] قابل دسترس در:
<https://www.amar.org.ir/%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D8%B3%D8%A>. [۱۳۹۴/۱۰/۱۲]
- مصوبه مجلس شورای اسلامی درباره طرح استانی شدن حوزه های انتخابیه انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴). [پیوسته] قابل دسترس در:
http://rc.majlis.ir/fa/legal_draft/state_popup/954813?fk_legal_draft_oid=914280. [۱۳۹۴/۵/۲]
- نتایج نهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴). [پیوسته] قابل دسترس در:
<http://www.moi.ir/portal/Home/Default.aspx?CategoryID=afe40347-7b31-497d-8fbf-5ecf2c72679f>. [۱۳۹۴/۹/۵]
- نظر شورای نگهبان در خصوص طرح استانی - شهرستانی شدن حوزه های انتخابیه انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴). [پیوسته] قابل دسترس در:
<http://www.shora-rc.ir/Portal/Home/ShowPage.aspx?Object=NEWS&CategoryID=4aaeb13f-14f1-457b-81b3-a4bd70dfdcee&WebPartID=ab520dd2-c624-4e76-8f88-2a72b447d48e&ID=18b55384-a637-4e64-bcab-13e7ff00ab89>. [۱۳۹۴/۶/۲۳]

